

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Романенко Ірина Олександрівна

УДК 311.2:331.556.46(043.3)

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Спеціальність 08.00.10 – Статистика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі статистики ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Бараник Зоя Павлівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
заступник завідувача кафедри статистики

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кулинич Роман Омелянович,
Хмельницький університет управління та права,
завідувач кафедри математики, статистики та
інформаційних технологій

кандидат економічних наук, доцент
Пономаренко Ігор Віталійович,
ДННУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України,
старший науковий співробітник відділу
макроекономічного регулювання та міжнародних
економічних відносин

Захист відбудеться «10» грудня 2015 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.07 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «9» листопада 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,
доцент

С. С. Ващаєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протягом останніх років питання трудової міграції є досить актуальним для України та країн Європи. Чисельність трудових мігрантів неухильно зростає, що потребує зважених і спільних регулятивних заходів усіх країн світу. За даними Міжнародної організації з міграції, за 2015 р. до країн Європи прибуло понад 300 тис. мігрантів. За прогнозами МОМ, у 2016 р. кількість мігрантів може зрости у 1,5 – 2 рази. Збільшення чисельності трудових мігрантів призводить до економічних, соціальних і демографічних втрат в суспільстві, потребує розроблення дієвої міграційної політики з боку державних органів управління, єдиного підходу та розроблення спільної міграційної політики серед країн Європейського Союзу.

У зв'язку з цим виникає потреба у достовірній статистичній інформації про стан та розвиток трудової міграції, ключових характеристик як національного, так і міжнародного ринків праці. Потреба у статистичному підході до аналізу трудової міграції обумовлена тим, що формування цього процесу відбувається в умовах дії багатьох випадкових факторів, їх варіації та взаємного впливу. Статистичний підхід дозволяє зіставити окремі та узагальнюючі показники трудової міграції в часі та просторі, розглянути рівень змін, зв'язків і взаємозв'язків.

Значний внесок у розробку методології та методики дослідження міграції внесли такі вітчизняні науковці: З. Бараник, О. Гладун, І. Гончар, Е. Лібанова, Р. Моторін, О. Осауленко, О. Палій, О. Позняк, С. Стеценко, Л. Ткаченко, В. Швець.

Проблемам світових міграцій робочої сили приділяли увагу такі зарубіжні дослідники: Х. Аранго, Т. Бауер, К. Босвелл, Ф. Мартін, Р. Мюнц, М. Фонсека, Д. Хейскен, К. Шмідт та інші.

Механізм управління напрямів подолання демографічної кризи розкриваються в наукових працях таких учених: І. Бистрякової, З. Варналія, А. Колота, Р. Кулинича, О. Малиновської, І. Манцурова, В. Мандибури, С. Пирожкова, І. Пономаренка, Л. Стельмаха.

Разом з тим, багато питань статистичного дослідження трудової міграції, її причин та наслідків на соціально-економічний розвиток країни залишаються дискусійними і такими, що потребують подальших досліджень.

Зростання масштабів трудової міграції і регулювання напрямків руху мігрантів, недостатній рівень дослідження теоретичних і методологічних засад статистичного аналізу трудової міграції населення в сучасних економічних умовах зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, логіку і виклад матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота підготовлена відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики факультету інформаційних систем і технологій ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» як складова тем «Методологія статистичного дослідження економічного розвитку та конкурентоспроможності країни в умовах трансформаційної економіки» (номер державної реєстрації 0106U004339) та «Методологічні засади статистичного

дослідження економіки України в умовах реалізації стратегії інноваційного розвитку» (номер державної реєстрації 0111U007429).

Роль автора у виконанні цих тем полягала в обґрунтуванні методологічних засад та статистичного інструментарію аналізу трудової міграції за різними соціально-економічними ознаками: статтю, віком, освітою, кваліфікацією, професією, регіонами тощо; в оцінці впливу цього явища на економічний розвиток країни.

Стабілізація ситуації з трудової міграції потребує виважених управлінських рішень, методів і засобів регулювання, розроблення яких забезпечується переважно статистичним дослідженням на основі вдосконалення методологічних засад і відповідного інструментарію. Незважаючи на значну кількість емпіричних досліджень в цьому напрямі, методологічні підходи оцінювання впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток регіонів і країни залишаються предметом дискусій і наукового інтересу. Удосконалення підходів і статистичного інструментарію оцінювання трудової міграції вимагає використання статистичних методів у вирішенні завдань управління.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та інструментарію статистичного аналізу трудової міграції населення, оцінювання її обсягів, інтенсивності, визначення особливостей диференціації на національному та регіональних рівнях.

Досягнення мети вимагає послідовного розв'язання таких завдань:

- на основі теоретичного вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду розкрити соціально-економічну сутність, особливості, причини та наслідки трудової міграції як об'єкта статистичного дослідження;
- визначити місце статистичного оцінювання трудової міграції в системі державного регулювання економіки;
- удосконалити класифікацію видів трудової міграції;
- узагальнити теоретико-методологічні підходи та відповідний інструментарій статистичного аналізу трудової міграції з позиції системності;
- удосконалити систему статистичних показників інтенсивності трудової міграції;
- проаналізувати сучасний стан, структуру і тенденції розвитку трудової міграції в Україні;
- здійснити багатовимірне групування регіонів та визначити їх рейтинг за основними показниками трудової міграції;
- оцінити вплив приватних трансферів трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток країни.

Об'єктом дослідження є трудова міграція в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади статистичного аналізу трудової міграції.

Методи дослідження базуються на загальнонаукових і фундаментальних положеннях економічної теорії та статистичної науки. Специфіка предмета дослідження та конкретні дослідницькі завдання обумовили застосування як наукових, так і спеціальних методів пізнання. У процесі дослідження застосовувалися методи узагальнення і систематизації, групування, середніх

величин, аналізу динаміки, структури, варіації, індексного методу, кореляційно-регресійного, факторного аналізу, кластерного аналізу, графічний і табличний методи, що дало можливість оцінити обсяги та інтенсивність прояву трудової міграції як на регіональних, так і національному рівнях.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Міжнародної організації з міграції, Інституту демографії і соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, інформаційні та аналітичні матеріали міжнародних асоціацій і рейтингових агентств. Дисертаційна робота виконана з використанням комп'ютерних технологій, реалізованих у програмних модулях інтегрованої системи оброблення даних STATISTIKA.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і відповідного інструментарію статистичного аналізу трудової міграції, оцінювання її обсягів, структури, інтенсивності за різними соціально-демографічними характеристиками, розробленні рекомендацій щодо ефективного використання робочої сили в умовах існуючого дисбалансу між попитом і пропозицією на ринку праці. Найбільш вагомими теоретичні та практичні результати, які характеризують наукову новизну дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

- методологічні засади та відповідний інструментарій статистичного аналізу трудової міграції з позиції системності, на основі яких запропонована узагальнена схема поетапного дослідження, що дозволяє визначити чисельність мігрантів, їх структуру, оцінити інтенсивність трудової міграції на регіональному та національному рівнях. Це сприятиме розробці ефективних заходів органами управління щодо забезпечення трудових мігрантів гідними робочими місцями, стабілізації ситуації на ринку праці, встановленню раціональної структури зайнятості в різних видах економічної діяльності та регіонах країни;

- класифікацію видів трудової міграції, в якій, на відміну від інших, виділено і деталізовано причини руху економічно активного населення, його особливості, соціально-економічні та демографічні ознаки, умови формування трудової міграції та інтенсивність її прояву;

- систему статистичних показників трудової міграції, шляхом виокремлення окремих блоків, адаптованих до наявних джерел інформації, що дозволяє розширити аналітичні можливості статистичного аналізу інтенсивності трудової міграції в різних видах економічної діяльності, регіонах країни;

- методичні підходи до адаптації використання багатовимірного групування регіонів за основними показниками трудової міграції населення методами кластерного аналізу, що є основою розроблення ефективних програм регулювання зайнятості населення щодо встановлення раціонального співвідношення попиту і пропозиції робочої сили з урахуванням сальдо трудової міграції в регіонах;

набули подальшого розвитку:

- визначення сутності та особливостей трудової міграції як об'єкта статистичного дослідження, що дозволило обґрунтувати методичні засади

статистичного оцінювання обсягу та інтенсивності трудової міграції на національному і регіональних рівнях;

– методичні підходи до рейтингового оцінювання регіонів країни за показниками трудової міграції, що, на відміну від інших, ґрунтуються на інтегральній оцінці основних показників трудової міграції, і дають змогу диференціювати заходи міграційної політики в напрямі стабілізації розвитку регіонів країни;

– аналітичні підходи до оцінювання впливу приватних трансфертів трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток України, принципова відмінність яких полягає, зокрема, у використанні регресійних моделей на основі макроекономічних показників;

– концептуальні підходи до державного регулювання трудової міграції, в яких, на відміну від існуючих, визначено місце статистичного оцінювання та моніторингу як одного з основних інструментів механізму державного регулювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці пропозицій щодо статистичного забезпечення аналізу трудової міграції під час формування та реалізації програм, спрямованих на регулювання трудової міграції з метою прийняття зважених рішень щодо можливих негативних соціально-економічних і демографічних наслідків.

Впроваджена в практичну діяльність Міністерства соціальної політики України (довідка № 8047/0/14-15/021 від 02.06.2015р.) «Методика статистичного аналізу трудової міграції населення», яка дозволяє комплексно оцінити інтенсивність руху та обсяги трудових мігрантів на регіональному рівні і за допомогою отриманої статистичної моделі функціонування ринку праці у регіонах країни спланувати перерозподіл робочої сили з метою збалансування обсягів трудової міграції та розв'язання проблем регіональної політики України.

Впроваджена в практичну діяльність Міжнародної організації з міграції (довідка № 2015/561 від 22 травня 2015 року) науково обґрунтована система показників статистичного аналізу трудової міграції України з урахуванням соціально-економічного розвитку регіонів. За допомогою запропонованої системи показників була отримана статистична оцінка стану і розвитку трудової міграції у кожному регіоні України.

Запропонована методика статистичного аналізу оцінювання однорідних регіональних зон за рівнем соціально-економічного розвитку дозволяє всебічно оцінити їх стан за допомогою статистичних методів аналізу та зважено підходити до вирішення їхніх проблем, здійснювати перерозподіл робочої сили для оптимізації трудової міграції та розв'язання проблем державної регіональної політики.

Основні методичні положення і результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Статистика праці», «Статистика ринку праці» і «Статистика ринків» (довідка від 12.01.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, всі викладені наукові результати одержані автором особисто на основі вивчення вітчизняної і міжнародної теорії та практики статистичного оцінювання трудової

міграції. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї, положення і розробки, що є особистим внеском автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та її результати апробовані на 9 наукових і науково-практичних конференціях: 19th - Slovak-Polish-Ukrainian Scientific Seminar «Quantitative methods in socio-economic analysis» (Bratislava, 2012), Першій Регіональній міжвузівській науково-практичній конференції «Проблеми розвитку соціально-економічних систем: підприємництво, глобалізація, економічне зростання» (Київ – Дубно, 2010 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Методологічні засади статистичного дослідження економіки України в умовах реалізації стратегії інноваційного розвитку» (м. Київ 2012 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку» (м. Хмельницький, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності» (м. Київ, 2012 р.), X Міжнародній науково-практичній конференції «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи» (м. Київ, 2013р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості» (м. Київ, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів» (м. Київ, 2014 р.).

Публікації. За результатами основних положень дисертації опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 6,6 д.а., з яких особисто автору належить 5,4 д.а., з них: 7 – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 9 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 165 сторінок. Дисертаційна робота містить 11 таблиць на 9 сторінках, 23 рисунки на 10 сторінках та 12 додатків на 26 сторінках. Список використаних джерел налічує 201 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну, методичну та інформаційну бази дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, надано інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

У розділі 1 «Трудова міграція як об'єкт статистичного дослідження» визначено сутність трудової міграції як об'єкта статистичного дослідження, запропоновано класифікацію видів міграції з виокремленням трудової, що характеризує умови, процес і результати її формування, дозволяє не тільки систематизувати, але і дослідити внутрішню структуру за різними характеристиками.

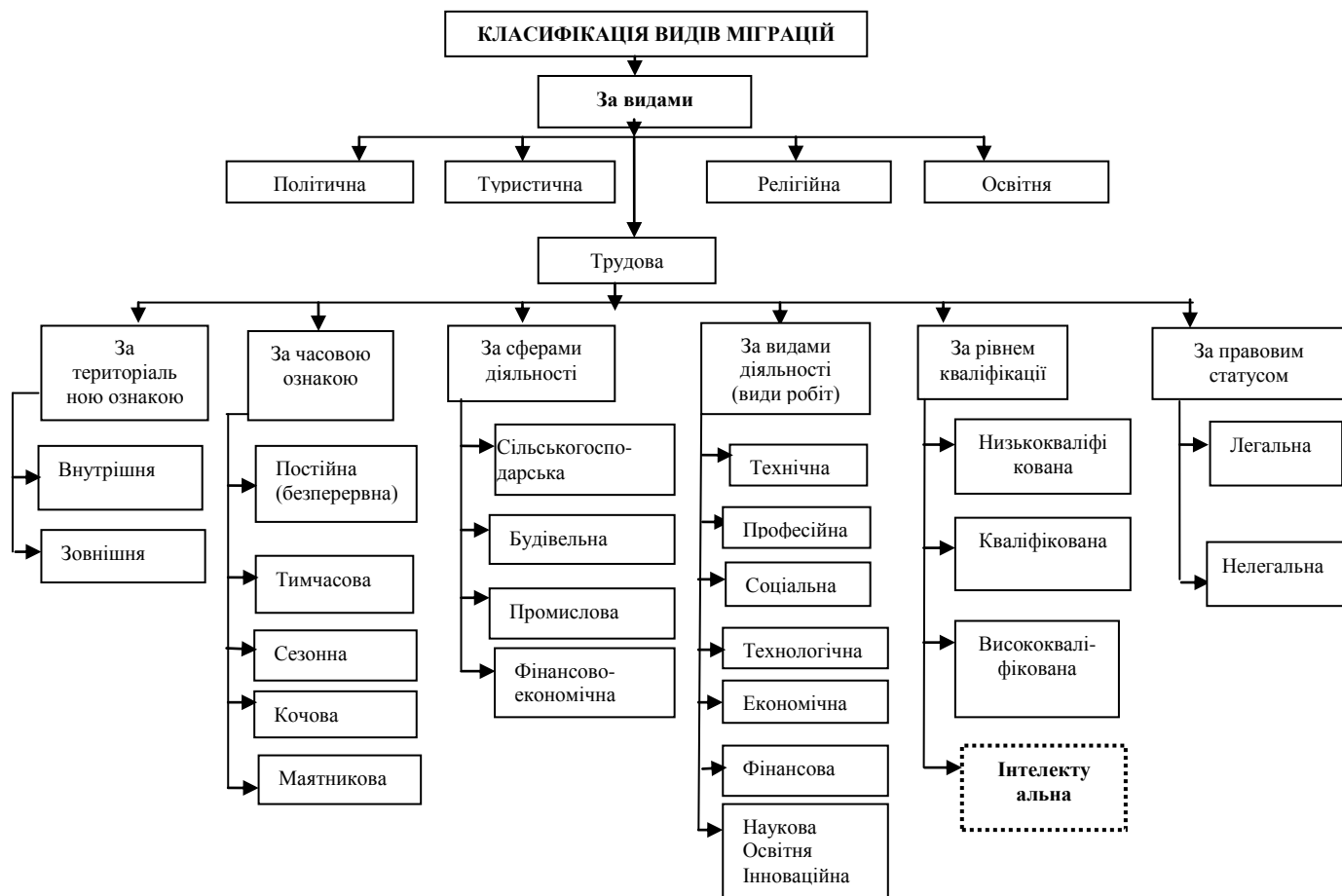
В умовах функціонування міжнародного ринку праці трудова міграція набула глобального характеру. Поняття «трудова міграція» в економічній літературі та міжнародній практиці є неоднозначним, існують різні методичні підходи до її

тлумачення. Саме тому автором на підставі критичного аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених обґрунтовано визначення цього поняття. Трудова міграція – переміщення працездатних осіб між країнами (зовнішня) або між адміністративно-територіальними утвореннями (внутрішня) з метою працевлаштування і для задоволення власних потреб.

Особливою загрозою соціально-економічного розвитку України є інтелектуальна міграція, оскільки вона не тільки зменшує пропозицію робочої сили на ринку праці, а й знижує її якість. У роботі розкрито сутність, причини, особливості та наслідки інтелектуальної міграції, визначена її роль у розширенні взаємозв'язку національних економік, усунування характеру праці та виробництва у глобальному масштабі.

У результаті узагальнення і систематизації різних підходів до визначення сутності поняття «інтелектуальна міграція» автором пропонується її уточнене тлумачення. Інтелектуальна міграція – це переміщення осіб з вищою освітою або з науковим ступенем, значним досвідом роботи у певній галузі, які обіймають провідні (керуючі) посади і здатних виконувати роботу в високоінтелектуальних сферах, а саме – освіті, науці, техніці і технологіях.

На підставі аналізу сучасних економічних теорій та систематизації поглядів щодо трудової міграції, в роботі удосконалена класифікація видів трудової міграції, яка характеризує причини, умови, обсяги та інтенсивність прояву цього явища, дозволяє виділити нові аспекти її всебічного аналізу як на регіональному, так і національному рівнях (рис.1).

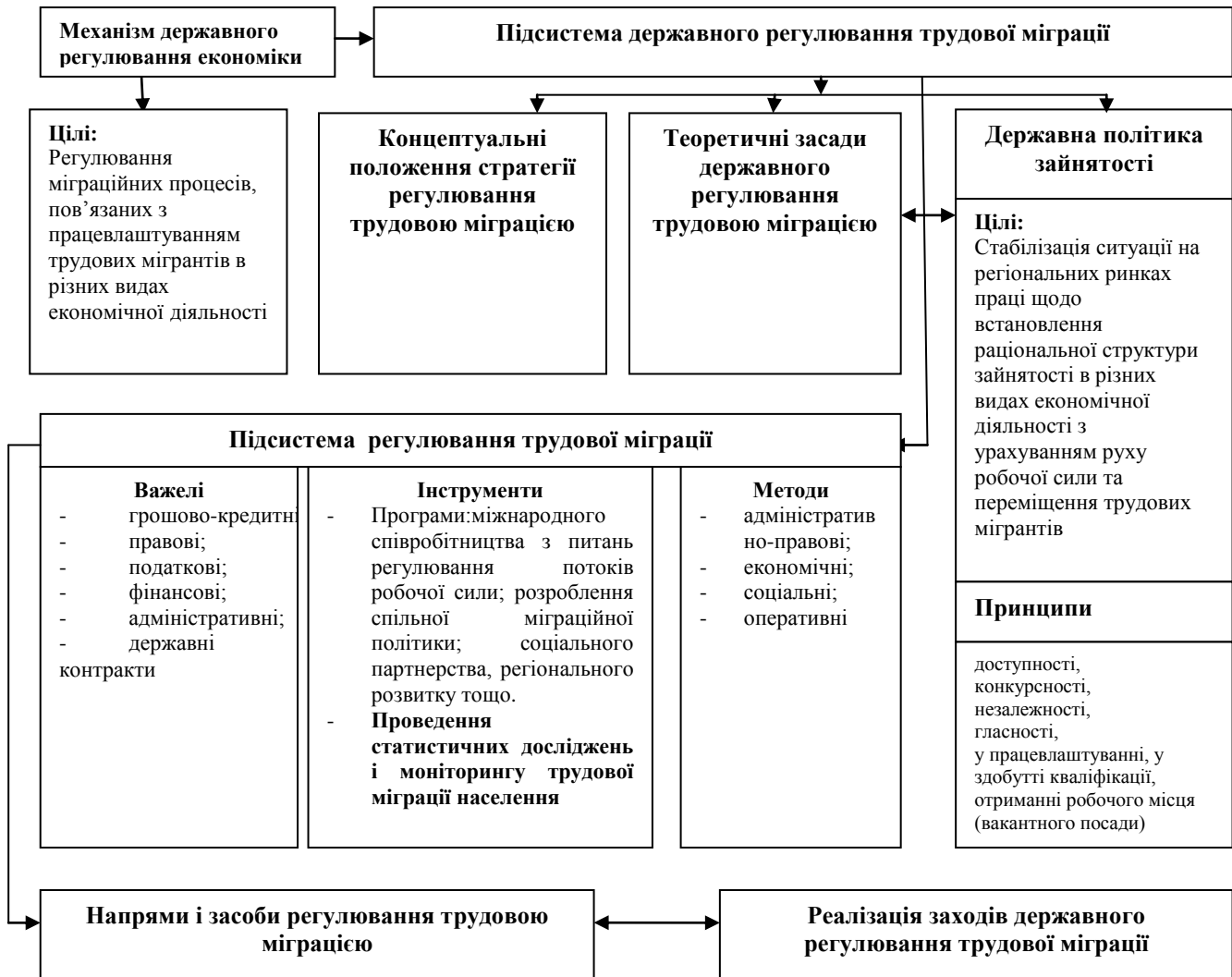
Рис. 1. Класифікація видів міграції населення

Джерело: розроблено автором

Виходячи з позиції системного підходу, розкрито механізм регулювання трудової міграції, її особливості, які пов'язані з характером і специфікою відтворення робочої сили. Визначено роль і місце статистичного аналізу в системі державного регулювання, методологічні засади та інформаційне забезпечення статистичного дослідження, встановлено соціально-економічні наслідки впливу обсягів приватних грошових трансфертів трудових мігрантів на економіку країни.

Зростаюча чисельність мігрантів набуває особливого значення на етапі економічного зростання країни і потребує розроблення ефективної міграційної політики з урахуванням результатів статистичного оцінювання як одного з основних інструментів механізму державного регулювання (рис. 2).

Рис. 2. Місце і роль статистичного аналізу трудової міграції в системі державного регулювання економіки

Джерело: розроблено автором

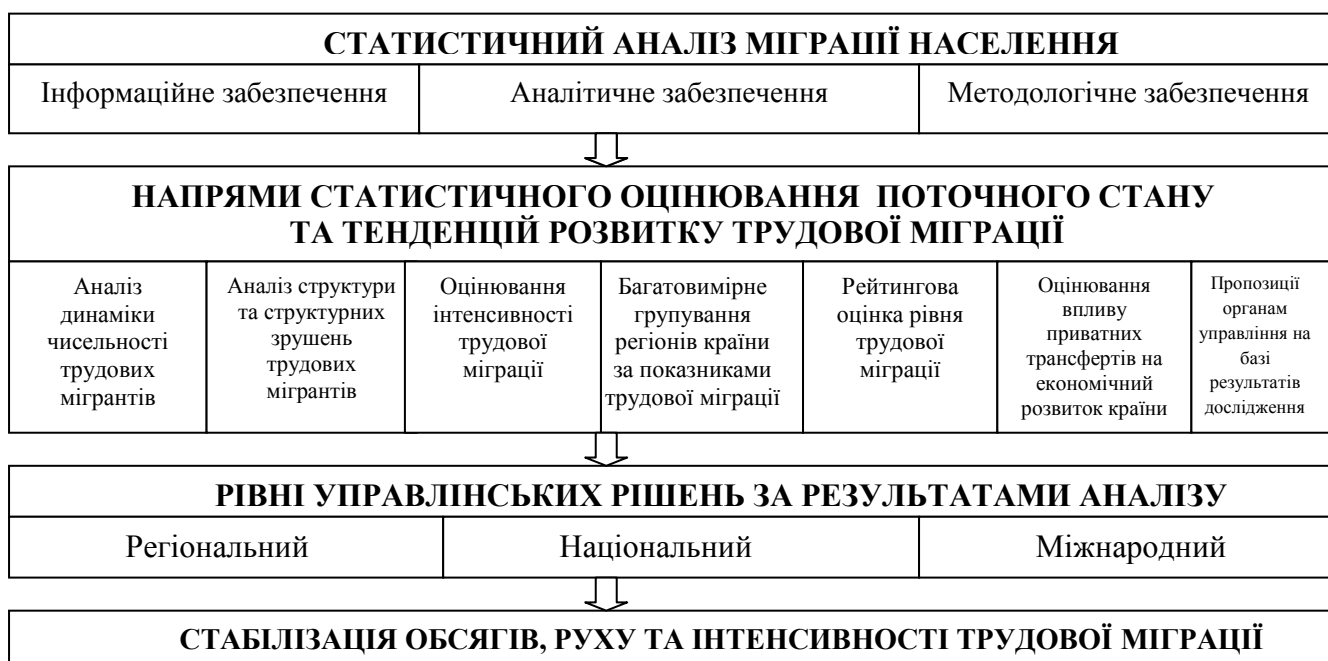
Система державного регулювання трудовою міграцією за умов злагодженої взаємодії основних складових механізму (методів, важелів, інструментів) у поєднанні з ринковими процесами саморегуляції спроможна збалансувати попит і пропозицію робочої сили, налагодити систему підготовки і перепідготовки кадрів за пріоритетними напрямками розвитку економіки. Вирішення цієї проблеми

неможливе без урахування тенденцій міжнародного розподілу праці, провадження міжнародної політики співробітництва у сфері розвитку і глобалізації наукового, інтелектуального потенціалу суспільства, розвитку міжнаціональних механізмів регулювання трудовою міграцією.

Результати аналізу інформаційно-аналітичного забезпечення статистичного оцінювання трудової міграції доводять необхідність застосування вдосконалених методичних підходів її дослідження (зобразити процес формування трудової міграції у вигляді статистичної моделі, на основі якої можна виявити тенденції та спрогнозувати розвиток цього явища) в умовах побудови сучасної соціальної моделі розвитку суспільства.

У розділі 2 «Методичні засади статистичного аналізу трудової міграції» охарактеризовано систему методів і прийомів статистичного дослідження трудової міграції, сформовано та обґрунтовано систему показників, розроблено методичні підходи статистичного аналізу чисельності, структури трудових мігрантів за різними соціально-демографічними ознаками, оцінювання інтенсивності прояву цього явища як на національному, так і на регіональних рівнях.

У дисертації запропоновано концептуальні засади статистичного аналізу трудової міграції, які передбачають застосування системного підходу, дотримання його основних принципів (рис. 3).

Рис. 3. Концептуальна схема статистичного аналізу трудової міграції

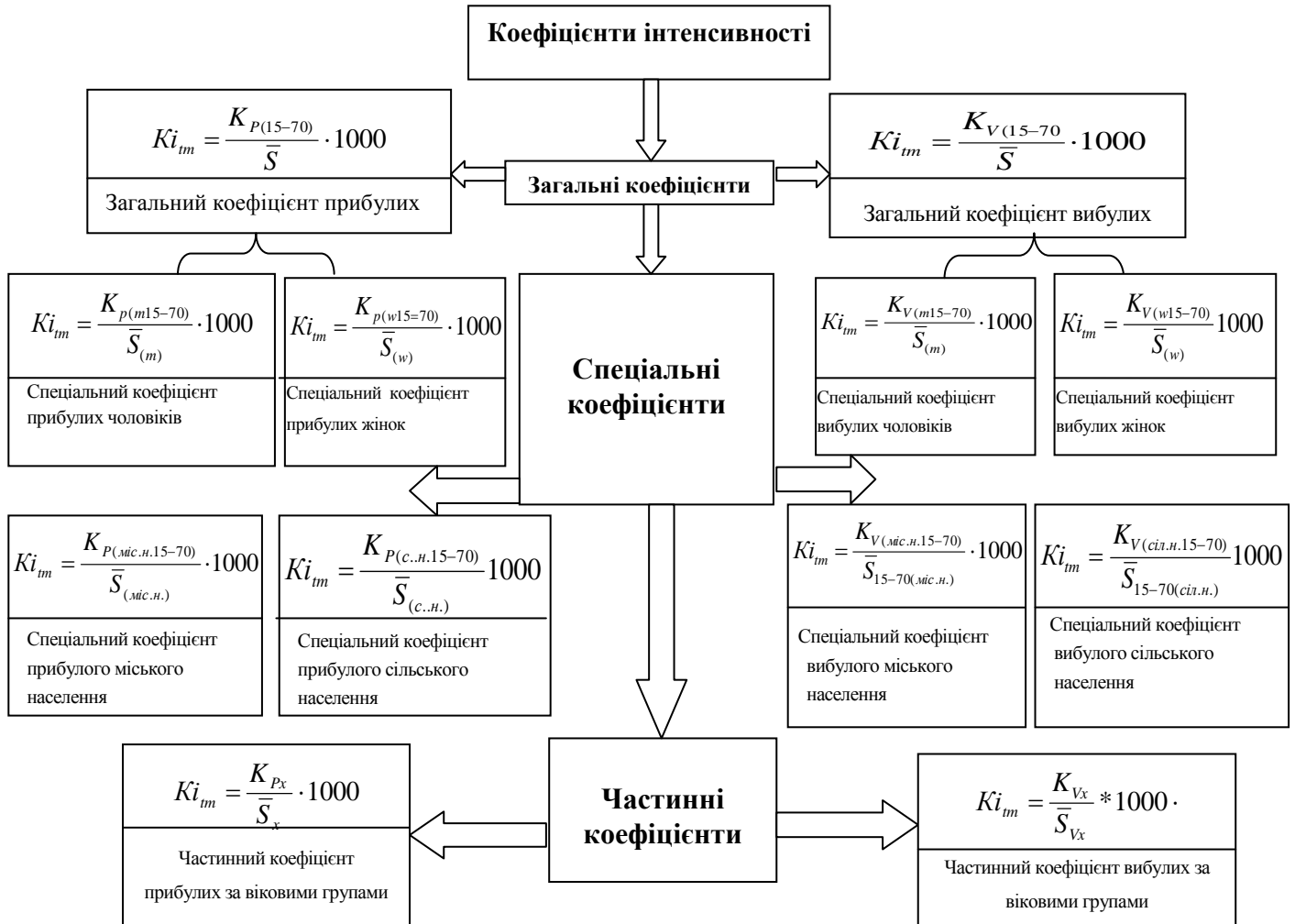
Джерело: складено автором

У дисертації доведено доцільність використання системи статистичних методів дослідження трудової міграції. Запропоновано етапи її дослідження, що сприяють всебічному оцінюванню цього складного, багатогранного явища в розрізі видів економічної діяльності, професій, спеціальностей, регіонів, розробці оперативних заходів з його регулювання на кожному етапі.

З позиції системності статистичні показники трудової міграції структуровані за відповідними блоками, що розглядаються як окремі підсистеми і характеризують ключові аспекти міграційного процесу, враховують можливості офіційної

статистичної звітності та визначають склад показників для кожного блоку.

З метою статистичного оцінювання інтенсивності процесів трудової міграції в роботі запропоновано систему аналітичних показників, методологічна узгодженість якої забезпечує комплексність її дослідження. На рис. 4 представлена система взаємозв'язку коефіцієнтів інтенсивності трудової міграції (загальні, спеціальні, частинні), за допомогою якої визначають інтенсивність прояву цього явища в різних соціально-демографічних групах населення як у цілому в країні, так і в регіональному розрізі.

Рис. 4. Система аналітичних показників статистичного оцінювання інтенсивності трудової міграції

Джерело: складено автором

де K_p , K_v – коефіцієнт прибуття та коефіцієнт вибуття економічно активного населення;

$K_{p(w)}$, $K_{v(m)}$ – чисельність прибулих та вибулих жінок та чоловіків;

$K_{p(міс.н.)}$, $K_{v(сіль.н.)}$ – відповідно чисельність прибулих та вибулих міського та сільського населення;

$K_{p(x)}$, $K_{v(x)}$ – відповідно чисельність трудових мігрантів в окремій віковій групі;

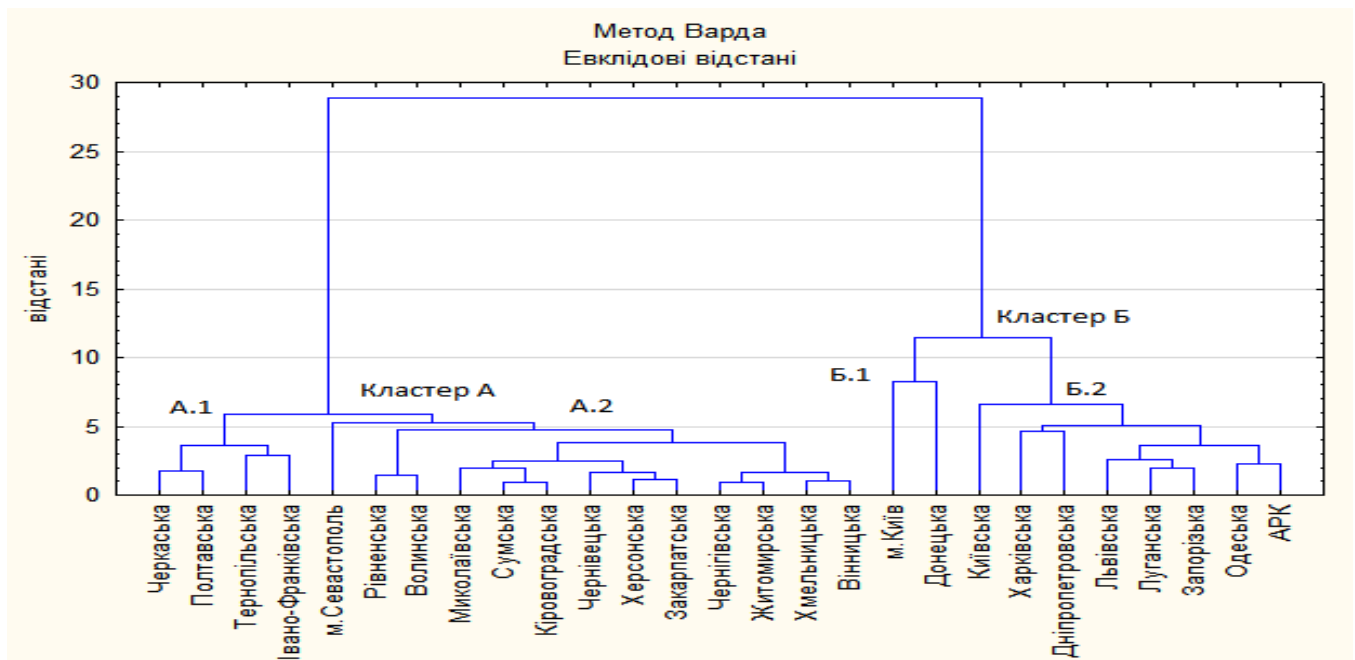
$\bar{S}_x$ – середня чисельність населення за соціально-демографічними характеристиками та окремими віковими групами.

Запропонований методичний підхід та вдосконалена система показників представляють інструментарій статистичного дослідження і характеризують умови, інтенсивність прояву та обсяги трудової міграції. Сформована система статистичних показників та її методологічна узгодженість забезпечує всебічність статистичного

оцінювання інтенсивності трудової міграції.

Розділ 3 «Статистична характеристика трудової міграції населення в Україні» присвячений статистичному аналізу трудової міграції в Україні, проведенню всебічного аналізу динаміки чисельності трудових мігрантів, структури і структурних зрушень за різними соціально-демографічними ознаками, оцінюванню інтенсивності прояву трудової міграції, багатовимірному групуванню регіонів країни за основними її показниками, рейтинговій оцінці рівня трудової міграції, оцінюванню впливу приватних трансфертів на економічний розвиток країни і визначенню ключових напрямів стабілізації ситуації із зайнятістю трудових мігрантів у регіонах країни.

Зазначені в роботі існуючі диспропорції регіонального розвитку суттєво впливають на обсяги та інтенсивність трудової міграції в Україні. З метою розробки ефективних рішень щодо питань міграційної політики в регіонах проведено багатовимірне групування однорідних територій за показниками трудової міграції методами кластерного аналізу. Як метод ієрархічного об'єднання регіонів України в кластери застосовувався метод Варда (Ward's Method). Це дозволило виокремити однорідні регіональні зони в Україні (два кластера А і Б) (рис. 5).

Рис. 5. Дендрограма регіонів України за основними показниками трудової міграції у 2013 р.

Джерело: розроблено автором

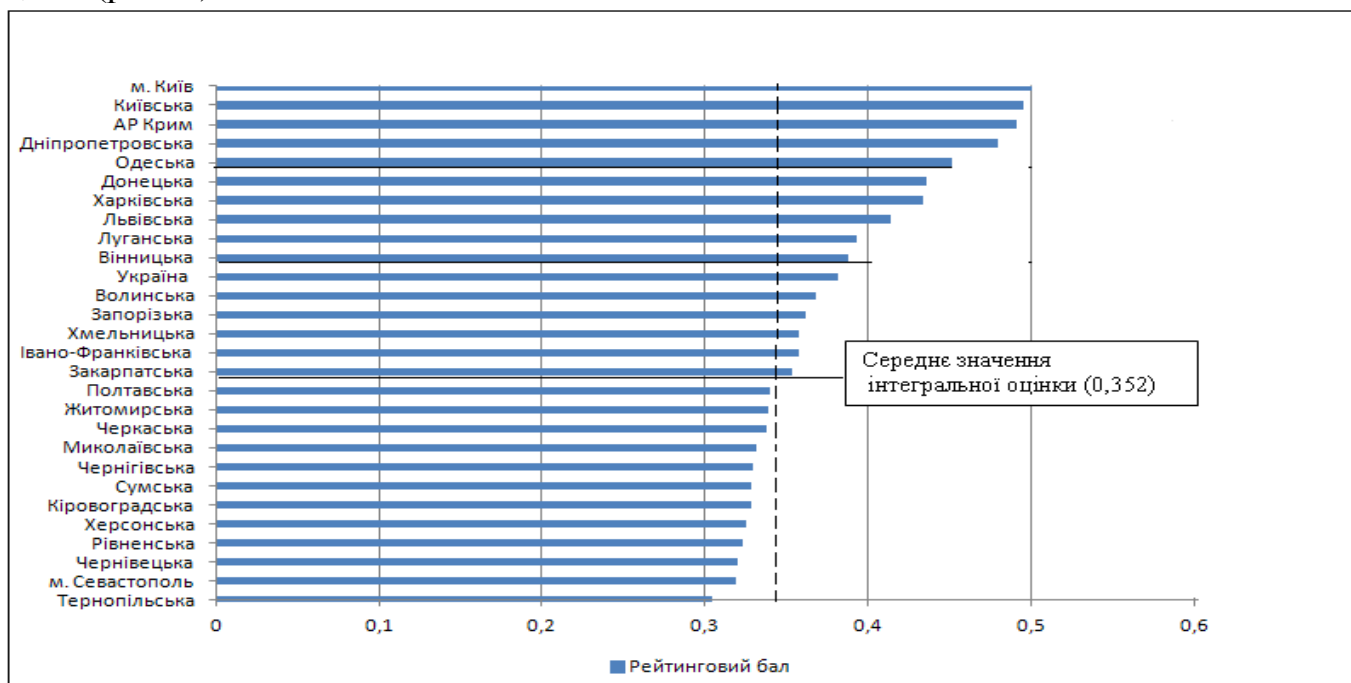
Проведений аналіз свідчить, що регіони кластера А характеризуються значною соціальною напругою на ринку праці, неефективним використанням робочої сили, несприятливими умовами праці і найменшим рівнем інтенсивності трудової міграції, порівняно з регіонами кластера Б.

В регіонах кластера Б зафіксовано вищий рівень зайнятості – 61%; нижчий рівень безробіття – 6,3% (максимальне значення цього показника – 7,8%); розмір доходів населення – майже в 3 рази більший; рівень середньої заробітної плати в 1,25 рази вищий, порівняно з регіонами кластера А. Території цього кластера

характеризуються сприятливими умовами для надходження прямих іноземних інвестицій і високим рівнем інтенсивності трудової міграції.

Одержані характеристики регіональних зон свідчать про однакові умови розвитку територій, що входять до їх складу і потребують єдиних заходів із зменшення рівня соціальної напруги в частині збалансування попиту і пропозиції робочої сили на регіональних ринках праці, вдосконалення механізмів раціонального їх співвідношення.

Запропоновано методичний підхід рейтингового оцінювання регіонів за основними показниками трудової міграції. Визначення рейтингу кожного регіону здійснено за допомогою отриманої інтегральної оцінки, значення якої коливається в межах від 0 до 1. Це дозволяє оцінити стан окремого регіону, групи регіонів або значення «середнього регіону» стосовно до шкал виміру відносних відстаней. В результаті проведених розрахунків, в 2013 році було отримано інтегральну оцінку рівня трудової міграції в кожному з 27 регіонів, в цілому в країні її величина складає 0,352 (рис. 6).

Рис. 6. Ранжування регіонів України за рейтинговим балом формування трудової міграції в 2013 р.

Джерело: розроблено автором

17 регіонів країни мають значення інтегральної оцінки нижче за середній рівень в країні ($\bar{p}_j \leq 0,352$), в інших 10 регіонах країни значення інтегральної оцінки більше її середнього рівня ($\bar{p}_j \geq 0,352$). Найбільший рейтинговий бал зафіксовано у м. Києві, Київській, Дніпропетровській, Одеській областях, а найменший – у Тернопільській, Івано-Франківській, Полтавській, Чернівецькій та Херсонській.

Рейтингова оцінка регіонів України за показниками, що впливають на обсяги трудової міграції, зумовлена нерівномірністю розвитку окремих регіонів і своєрідністю умов, в яких вони функціонують. Це стосується всіх згаданих сфер життєдіяльності регіонів.

Доведено необхідність статистичного оцінювання впливу основних соціально-економічних факторів (валовий регіональний продукт, рівень доходів населення, заборгованість із виплати заробітної плати, забезпечення населення житлом за регіонами, природний рух населення, рівень зайнятості і безробіття населення) на показники трудової міграції методами кореляційно-регресійного аналізу.

Одним із важливих наслідків трудової міграції виступають фінансові надходження трудових мігрантів. У міру збільшення інтенсивності міграційного процесу зростають грошові перекази, які формують окрему складову міжнародного фінансового ринку – міграційний капітал.

Динаміка обсягів приватних трансфертів трудових мігрантів та основних показників економічного розвитку країни представлена у табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка основних показників економічного розвитку України
за 2008–2014 рр.**

Роки	ВВП у фактичних цінах, млн грн	ВВП на душу населення, грн	Рівень зайнятості населення працездатного віку, %	Рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) у % до економічно активного населення	Експорт товарів та послуг, у % до ВВП	Імпорт товарів та послуг, у % до ВВП	Банківські ставки за кредитами, грн		Ставка за депозитами, грн		Приватні грошові перекази, у % до ВВП	Приватні грошові перекази, млн грн
							грн	іноземна валюта	грн	іноземна валюта		
2008	990819	21419	67,3	6,9	60,1	52,4	17,8	11,6	9,9	5,4	3,4	6177
2009	947042	20564	64,7	9,6	54,3	53,3	20,9	10,0	14,0	9,2	4,6	5370
2010	1120585	24429	65,6	8,8	49,0	51,8	15,7	10,5	10,3	7,9	4,3	5862
2011	1349178	29519	66,5	8,6	52,5	58,5	16,0	9,2	8,1	5,5	4,3	7019
2012	1459096	32002	67,1	8,1	49,3	57,2	18,4	8,4	13,4	5,7	4,3	7526
2013	1522657	33473	67,4	7,7	45,4	53,7	16,6	9,4	12,3	6,2	4,7	8537
2014	1566728	36496	64,5	9,7*	51,6	55,5	17,6	9,0	13,4	6,5	4,9	6489*

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Автором визначені та розраховані багатофакторні регресійні моделі взаємодії приватних трансфертів та основних макроекономічних показників економічного розвитку країни.

Так, перша модель характеризує вплив обсягів грошових переказів у відсотках до ВВП (x_1), експорту товарів і послуг у відсотках до ВВП (x_2) на рівень зайнятості населення працездатного віку (Y):

$$Y=50,31812+0,15279x_1+0,00118x_2. \quad (1)$$

Збільшення обсягів приватних грошових переказів та експорту товарів та послуг веде до підвищення рівня зайнятості населення працездатного віку за умови, що інші фактори залишаються незмінними.

Друга модель характеризує вплив обсягів грошових переказів у відсотках до ВВП (x_1), банківської ставки за кредитами (в іноземній валюті) (x_2) на рівень ВВП (на душу населення) (Y):

$$Y=46643,64+2,21x_1-3412,94x_2. \quad (2)$$

Збільшення обсягів приватних грошових переказів призводить до зростання ВВП на душу населення, а підвищення банківської ставки за кредитами (в іноземній

валюті) призводить до зниження рівня цього показника, за умови, що інші фактори залишаються незмінними.

Третя модель характеризує вплив обсягів грошових переказів у відсотках до ВВП (x_1), ВВП на душу населення (x_2) на рівень зареєстрованого безробіття (за методологією Державної служби статистики України) (Y):

$$Y=5,380936-0,746120x_1-0,000004x_2. \quad (3)$$

При збільшенні приватних грошових переказів і ВВП на душу населення рівень зареєстрованого безробіття зменшується за умови, що інші фактори залишаються незмінними.

Четверта модель характеризує вплив обсягів грошових переказів у відсотках до ВВП (x_1), ВВП на душу населення (x_2) на банківські ставки за кредитами (в іноземній валюті) (Y):

$$Y=15,88159-0,76461x_1-0,00010x_2. \quad (4)$$

При збільшенні приватних грошових переказів банківські ставки за кредитами (в іноземній валюті) зменшуються. Збільшення обсягу ВВП на душу населення призводить до зниження банківської ставки за кредитами, за умови, що інші фактори залишаються незмінними.

У роботі доведена істотність зв'язку вище поданих моделей.

На основі систематизації науково-методичних підходів до оцінювання впливу приватних трансфертів трудових мігрантів на економічний розвиток країни, розроблена концептуальна схема (рис. 7).

Рис. 7. Концептуальна схема впливу приватних трансфертів трудових мігрантів на економічний розвиток країни

Джерело: складено автором

Сумарний результат від грошових переказів трудових мігрантів залежить від особливостей використання приватних трансфертів та економічної політики країни.

Результати дослідження сприятимуть розробці державних механізмів ефективного залучення до праці трудових мігрантів та їх диференційованого розподілу в ті регіони, що потребують додаткового фінансування у напрямі

стабілізації ситуації щодо ефективного використання робочої сили і підвищення розвитку регіонів.

Запропоновані в дисертаційній роботі методичні засади статистичного аналізу трудової міграції являють собою основу для формування інформаційно-аналітичного забезпечення як надійної бази для розробки управлінських рішень у питаннях удосконалення міграційної політики і створення передумов економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і статистичного інструментарію аналізу трудової міграції, оцінювання її обсягів та інтенсивності прояву, визначення особливостей диференціації як на національному, так і на регіональних рівнях. Одержані науково-практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають підстави для таких висновків:

1. Доведено, що рівень наукового обґрунтування трудової міграції як об'єкта статистичного дослідження залежить від стану розробки понятійного апарату. Розвиваючи теоретичні погляди вчених на тлумачення поняття «трудова міграція», у роботі надано його визначення, що є найбільш узагальнюючим, яке відображає сутність і підкреслює особливе значення переміщення економічно активного населення в умовах становлення національного і регіональних ринків праці. Розкрито соціально-економічну сутність інтелектуальної міграції, визначено її роль, характерні особливості в зовнішній трудовій міграції. Удосконалення понятійного апарату дозволило виділити новий аспект статистичного дослідження трудової міграції, по-новому розглянути таке багатогранне, складне і динамічне явище.

2. Теоретично обґрунтовано методологічні підходи та відповідний інструментарій комплексного статистичного аналізу трудової міграції населення, що спираються на принципи системного дослідження з позиції цілісності та інтегрованості процесів. Це дозволило визначити основні елементи та ознаки, що характеризують трудову міграцію як об'єкт статистичного дослідження, здійснити об'єктивний аналіз стану і розвитку цього явища як на національному, так і на регіональних рівнях.

3. На основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду визначено роль статистичного аналізу трудової міграції населення в системі управління. Запропоновано концептуальний підхід державного регулювання трудової міграції населення, який передбачає застосування системного підходу та дотримання його основних принципів. З позиції системності встановлено місце статистичного оцінювання і моніторингу трудової міграції як одного з основних інструментів регулювання чисельністю трудових мігрантів.

4. Запропоновано узагальнену схему поетапного дослідження трудової міграції населення, використання якої дозволило на основі системи статистичних методів здійснити всебічний аналіз, визначити структуру трудових мігрантів за різними соціально-економічними і демографічними характеристиками, оцінити

інтенсивність прояву трудової міграції, закономірності та тенденції її розвитку в країні та її окремих регіонах.

5. На підставі аналізу, систематизації та узагальнення існуючих в економічній літературі поглядів учених щодо трудової міграції, в дисертації удосконалена класифікація видів трудової міграції населення відповідно до встановленої мети дослідження. Запропонована класифікація видів трудової міграції дозволяє виділити нові аспекти її всебічного аналізу, оцінювання рівня та інтенсивності прояву як на регіональному, так і на національному рівнях; по-новому розглянути таке багатогранне, динамічне явище як трудова міграція; виділити і деталізувати причини руху економічно активного населення, його особливості, характеристики і наслідки для економічного та соціального розвитку країни. Класифікація сприяє розробці ефективних механізмів регулювання трудової міграції.

6. Удосконалено систему статистичних показників трудової міграції, що ґрунтується на принципах і методах статистики, адаптовано до змін, що відбуваються як на національному, так і на регіональних рівнях. Така система статистичних показників інтенсивності дозволяє розширити і поглибити аналітичні можливості статистичного аналізу трудової міграції з позиції системності, оцінити напруженість, масштаби міграційних процесів, визначити її рівень.

7. Удосконалено методичні підходи у виокремленні однорідних територій за основними показниками трудової міграції населення. Одержані характеристики регіональних зон за станом і розвитком трудової міграції свідчать про однакові умови розвитку територій, що входять до їх складу і потребують єдиних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації на регіональних ринках праці: встановлення раціональної структури зайнятості в різних видах економічної діяльності; зменшення рівня соціальної напруги; розвитку соціально-трудова відносин; удосконалення механізмів підтримки трудових мігрантів і надання їм соціального захисту.

8. Визначено рейтингову позицію регіонів країни за показниками трудової міграції населення за умови виокремлення місця окремих територій для виявлення відмінності між ними. Це сприятиме розробці диференційованих заходів державної міграційної політики в підтримці соціально-економічного розвитку регіонів у частині забезпечення прийнятого рівня життя для значної частини трудових мігрантів.

9. Набули подальшого розвитку аналітичні підходи до оцінювання впливу приватних трансферів трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток України. На відміну від існуючих підходів, запропоновано використання регресійних моделей з метою виявлення взаємного впливу приватних трансфертів і ВВП України. Обґрунтовано позитивні та негативні наслідки впливу від грошових переказів із-за кордону на низку макроекономічних показників розвитку країни. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дослідження причинно-наслідкових зв'язків за допомогою регресійних моделей між відповідними змінними дає можливість на національному рівні визначитися зі стратегією економічного розвитку країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Романенко І.О. Соціально-економічні наслідки трудової міграції / І.О. Романенко // Формування ринкової економіки: Зб. наук. пр. – Вип. 9/1(148). – К., 2013. – С. 88-91. (0,4 д.а.)
2. Романенко І.О. Напрями та обсяги трудової міграції: статистичний аспект / І.О. Романенко // Економіка та підприємництво: Зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. – Вип. 28. – К.: КНЕУ, 2012. – С. 463-470. (0,5 д.а.)
3. Романенко І.О. Вплив трудової міграції на формування ринку праці України / І.О. Романенко // Моделювання та інформаційні системи в економіці: Зб. наук. пр. – Вип. 88. – К.: КНЕУ, 2013. – С. 202-211. (0,6 д.а.)
4. Романенко І.О. Статистичний аналіз трудової міграції в Україні / З.П. Бараник, І.О. Романенко // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 11 / Нац. Академія статистики, обліку та аудиту. – К., 2012. – С.43-54. (0,7 д.а., особисто автору належить 0,4 д.а.: визначено сутність трудової міграції, основні причини переміщення трудоактивного населення, проведена статистична оцінка трудової міграції).
5. Романенко І.О. Механізм регулювання міжнародною трудовою міграцією в умовах глобалізації / І.О. Романенко // Міжнародна економічна політика: Наук. журнал; У двох частинах. – Ч.1. – К.: КНЕУ, 2012. – С. 172-177. (0,4 д.а.)
6. Романенко І.О. Інтелектуальна міграція населення України: статистичний аспект / З.П. Бараник, І.О. Романенко // Науковий вісник Херсонського державного університету: Зб. наук. пр. – Серія «Економічні науки». Вип. 6, Ч. 5. – Херсон : Гельветика, 2014. – С. 223-228. (0,5 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а.: визначено причини і наслідки інтелектуальної міграції, напрями та обсяги інтелектуальних мігрантів в країнах світу).
7. Романенко І.О. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження / З.П. Бараник, І.О. Романенко // Ефективна економіка. – Вип. №6. – 2014. [Електронне наукове фахове видання] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=6&y=2014> (0,5 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а.: визначено основні напрями міграційних переміщень висококваліфікованих кадрів, окреслено основні проблеми у сфері інтелектуальної трудової міграції).

у зарубіжному виданні:

8. Romanenko I. Intellectual Migration as a Statistical Research Object / I.Romanenko // The Advanced Science Journal. – PART2, June, 2014. – P. 154-159. (0,6 д.а.)

в інших наукових виданнях:

9. Romanenko I. External labour migration in Ukraine: statistical aspect / Z.Baranyk, I. Romanenko // Quantitative methods in socio-economic analysis of 19th - Slovak-Polish-Ukrainian Scientific Seminar, Bratislava, October 23-27, 2012. – Bratislava: Department of statistics faculty of economic informatics University of economics in Bratislava, 2012. – P. 199–207. (0,5 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а.: з позиції системності представлені результати проведеного статистичного

аналізу зовнішньої трудової міграції в Україні, визначена структура трудових мігрантів за країнами призначення, розглянута динаміка чисельності трудових мігрантів з України до Польщі та Словаччини).

10. Романенко І.О. Основні засади регулювання глобальних проблем сучасності / І.О. Романенко // Проблеми розвитку соціально-економічних систем: підприємництво, глобалізація, економічне зростання: Матеріали першої Регіональної міжвуз. наук.-практ. конф. – Київ-Дубно, 2010. – С.171-172 (0,4 д.а.).

11. Романенко І.О. Статистика трудової міграції населення України / І.О. Романенко // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку : Зб. текстів доповідей за матеріалами XII Всеукр. наук.-практ. конф. – Хмельницький: ХУУП, 2012. – С. 239-243. (0,2 д.а.)

12. Романенко І.О. Механізм державного регулювання міграційного переміщення трудоактивного населення України / І.О. Романенко // Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності: Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 441-444. (0,2 д.а.)

13. Романенко І.О. Методичні засади статистичного аналізу міграції населення / І.О. Романенко // Методологічні засади статистичного дослідження економіки України в умовах реалізації стратегії інноваційного розвитку: Тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 89-91. (0,3 д.а.)

14. Романенко І.О. Методичні підходи щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу трудової міграції / І.О. Романенко / Система державної статистики в Україні: стан проблеми перспективи: Зб. тез виступів X Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2012р. – С. 101-105. (0,2 д.а.)

15. Романенко І.О. Вплив трудової міграції на формування людського капіталу в глобальному конкурентному середовищі / І.О. Романенко // Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи: Матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2013. – С. 356-359. (0,2 д.а.)

16. Романенко І.О. Чинники трудової міграції населення України / І.О.Романенко // Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : НГУ, 2014. – С. 220-223. (0,2 д.а.)

17. Романенко І.О. Причини і наслідки інтелектуальної трудової міграції / І.О. Романенко // Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: Зб. тез наукових робіт Міжнар. наук.-практ конф. – К.: Нова Економіка, 2014. – С. 113-117. (0,2 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Романенко І.О. Статистичний аналіз трудової міграції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.10 - Статистика. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2015.

Дисертаційна робота присвячена подальшому розвитку теоретичних та методологічних засад статистичного аналізу трудової міграції.

Удосконалено методологічні засади статистичного аналізу трудової міграції з позиції системності. Запропоновано концептуальну схему поетапного дослідження. Вдосконалено систему статистичних показників трудової міграції, запропоновано концептуальну схему статистичного оцінювання інтенсивності процесів трудової міграції населення. Адаптовано методи багатовимірного групування щодо виокремлення однорідних територій за подібністю показників трудової міграції. Визначено особливості диференціації як на національному, так і на регіональних рівнях. Запропоновано методичний підхід щодо рейтингового оцінювання регіонів країни за основними показниками трудової міграції.

Здійснено аналіз впливу приватних грошових трансферів трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток країни.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, робоча сила, ринок праці, статистичний аналіз, інтенсивність, показники, багатовимірне групування, методи прогнозування, приватні трансфери.

АННОТАЦІЯ

Романенко И.А. Статистический анализ трудовой миграции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 – статистика. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2015.

Диссертация посвящена дальнейшему развитию теоретических и методологических основ статистического анализа трудовой миграции.

На основе теоретического изучения зарубежного и отечественного опыта раскрыта социально-экономическая сущность, особенности, причины и следствия трудовой миграции, как объекта статистического исследования.

В работе предложена усовершенствованная классификация видов миграции с выделением трудовой миграции, которая характеризует условия, процесс и результаты ее формирования, что позволяет не только систематизировать, но и исследовать ее внутреннюю структуру с различными характеристиками.

Раскрыта сущность интеллектуальной миграции, определена ее роль, характеристики, особенности во внешней трудовой миграции.

В диссертационной работе охарактеризована система методов и приемов статистического анализа трудовой миграции, сформирована и обоснована система показателей, разработаны методические подходы статистического оценивания численности и интенсивности трудовых миграций на национальном и региональных уровнях.

Предложены методические подходы статистического анализа трудовой миграции с позиции системности, на основе которых построена концептуальная схема поэтапного ее исследования.

Исходя из позиции системного подхода, раскрыт механизм регулирования трудовой миграции, ее особенности, связанные с характером и спецификой воспроизводства рабочей силы. Определены роль и место статистического анализа в системе государственного регулирования, методологические основы и информационное обеспечение статистического исследования.

Усовершенствована система статистических показателей трудовой миграции, в основу которой заложен системный подход, что позволил структурировать их по семи блокам.

Адаптированы методы многомерного группирования относительно выделения однородных территорий по основным показателям трудовой миграции.

Предложен методический подход к рейтинговой оценке регионов страны по основным показателям трудовой миграции, что позволило определить место каждого региона в зависимости от схожих показателей влияния на количество трудовых мигрантов.

В работе доказана необходимость статистического оценивания влияния основных социально-экономических факторов на показатели трудовой миграции методами корреляционно-регрессионного анализа.

В диссертационной работе осуществлено теоретическое обобщение и предложено новое решение научной задачи, которая заключается в обосновании теоретико-методологических основ и статистического инструментария анализа трудовой миграции населения, оценки ее объемов и интенсивности проявления, определении особенностей дифференциации, как на национальном, так и региональных уровнях.

Предложенные этапы комплексного статистического анализа трудовой миграции вызваны необходимостью разработки управленческих решений в соответствии с результатами исследования.

Проведена оценка влияния частных трансфертов трудовых мигрантов на развитие страны с помощью статистического инструментария на основе социально-экономических показателей развития страны.

В работе использованы регрессионные модели с целью выявления взаимного влияния частных трансфертов и ВВП Украины.

Обоснованы положительные и отрицательные последствия денежных переводов трудовых мигрантов на основные макроэкономические показатели развития страны.

Проведенные расчеты показали, что частные трансферты имеют положительное влияние на уровень безработицы и стимулируют рост ВВП страны.

Доказано, что в современных условиях денежные трансферты трудовых мигрантов оказывают влияние на развитие всех сфер экономики.

Суммарный результат от денежных переводов трудовых мигрантов зависит от особенностей использования частных трансфертов и экономической политики страны.

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, интеллектуальная миграция, рабочая сила, мобильность трудовых ресурсов, рынок труда, статистический анализ, интенсивность, показатели, многомерные группировки, методы прогнозирования, трансферты.

ANNOTATION

Romanenko I.O. Statistical analysis of labor migration. - Manuscript.

Dissertation is for obtaining scientific degree of a candidate of economic sciences, specialty 08.00.10 - Statistics. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman». – Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to the further development of theoretical and methodological principles of statistical analysis of labor migration.

Methodological principles of comprehensive statistical analysis of labor migration were improved from a position of system. The conceptual diagram of a phased research was proposed. The system of statistical indicators of labor migration was improved, a conceptual diagram of a statistical evaluation of intensity processes of labor migration was proposed. Methods of multidimensional clustering concerning separation of homogeneous territories by similarity of labor migration indicators were adopted. Defining features of differentiation both at the national and regional levels. The methodical approach to rating evaluation of state's regions on indicators of labor migration was proposed.

The analysis of the impact of private money transfers of labor migrants in social and economic development was carried out. Suggestions for governing bodies on the basis of the research results were elaborated.

Keywords: migration, labor migration, labor, labor market, statistical analysis, intensity, indicators multidimensional clustering, forecasting methods, private transfers.